

Severoamerické orlíčky

Orlíček (*Aquilegia*) z čel. pryskyřníkovitých (*Ranunculaceae*), v některých pojeticích řazený do čel. čemeřicovitých (*Helleboraceae*), je cirkumboreální rod čítající na 70 druhů a mnoho desítek či set zahradních kultivarů. Druhy se mezi sebou snadno kříží a křížence lze často nalézt i na lokalitách v přírodě. V aridních oblastech mají orlíčky tendenci vytvářet malé populace, často vzájemně izolované. To vede k lokální fixaci genů a tím i ke zvýšení variability druhů.

Orlíčky jsou vytrvalé, 5–80 (100) cm vysoké byliny s krátkým oddenkem, větvenou či jednoduchou, chuděolistěnou přímou lodyhou a dlouze řapíkatými, 2–3× trojčetnými listy. Květy jsou nicí, kalich v různých barvách napodobuje korunu s pěti plátky, které vybíhají do ostruhy (což je jeden z taxonomických znaků, u řady druhů lze ovšem občas nalézt i populace bez ostruh). Plodem je měchýřek. Rostliny jsou jedovaté, obsahují alkaloidy jako magnoflorin a berberin, dále některé glykozidy. Jako okrasné rostliny byly vyšlechtěny kultivary s různými barvami květů – žluté, bílé, růžové, červené, fialové, modré a v jejich kombinacích. Odrůdy se často liší i tvarem květů.

Severoamerická flóra čítá 21 druhů. Z hlediska pěstování spočívá jejich význam zejména ve vnesení žluté a červené barvy do odrůdového sortimentu (u evropských či asijských druhů se žlutá a červená vyskytují jen minimálně, výjimkou je např. balkánský druh *A. aurea* s jasně žlutou barvou květů) a rovněž často vyšší odolnost a vytrvalost na sušších stanovištích. Významně se podílely i na vzniku velkokvětých zahradních odrůd a celá řada z nich patří mezi velmi atraktivní skalničky. K nejvýznamnějším severoamerickým orlíčkům patří tyto druhy:

■ *Aquilegia barnebyi* – jde o endemit Utahu, který roste v nadmořských výškách

1 650 až 2 260 m. Nápadné jsou výrazně modrošedé listy. Květy má drobné, kališní lístky růžové, korunní žluté. Jde o poměrně nízký druh dorůstající 20–30 cm (zřídka až 80 cm). Vzhledově se velmi podobá *A. flavescens*, ten má ale drobnější růžice přízemních listů a kališní lístky jsou kratší než ostruha. Pěstuje se relativně snadno, je vděčný za ochranu proti zimnímu vlhku.

■ *A. brevistyla* je druh rostoucí v rozsáhlém areálu od severu Kanady po stát Colorado. Jde o nejseverněji zasahující orlíček. Květy jsou drobné, krémové až modré s krátkou ostruhou. Pěstuje se zřídka. Je blíže příbuzný druhu *A. saximontana*.

■ *A. coerulea* (obr. 7) je alpský druh rostoucí ve Skalnatých horách od Montany po Arizonu a Nové Mexiko. Lze ho vidět v nadmořských výškách kolem 3 000 m. Výška rostliny je 20–60 cm v závislosti na lokalitě a vlhkostních podmínkách. Nápadné jsou velké modrobílé květy. Pěstuje se poměrně snadno. Podílel se na vzniku řady zahradních hybridů, především u kultivarů s dlouhou ostruhou. Formy bez ostruhy stály za vznikem typů 'Clematiflora' (obr. 6), často pěstovaných v okrasném zahradnictví (někdy nesprávně nazývány jako *A. clematiflora* hort.). Je národní květinou státu Colorado.

■ *A. chaplinei* upřednostňuje vlhčí, polostinné skalnaté oblasti, zejména v Novém

Mexiku a západním Texasu. Květy má světle žluté s dlouhou ostruhou. Dorůstá do 40 cm. Je příbuzný druhu *A. chrysantha* (ten je ale robustnější).

■ *A. chrysantha* (obr. 4) roste ve vlhkých oblastech jihozápadu USA ve výškách kolem 1 300 m, snáší nicméně i slunná a sušší stanoviště. Květy má zlatavě žluté, listy tmavě zelené, výška rostliny je 60–120 cm. V kultuře patří k snadno pěstovatelným druhům.

■ *A. elegantula* (obr. 2) roste na vlhkých svazích a v řídkých lesích jižních Skalnatých hor (Colorado, Nové Mexiko a Utah) ve výškách 1 700 až 2 700 m. Jde o drobný druh s výškou 10–30 cm a žlutočervenými, občas i červenými květy. Je podobný druhu *A. canadensis*, v kultuře není příliš běžný. Původními obyvateli byl používán jako prostředek pro čištění krve.

■ *A. flavescens* se vyskytuje na jihozápadě USA ve výškách 1 370–3 300 m. Květy má drobné, světle žluté, zřídka i narůžovělé. Roste na alpských loukách či suťovištích. V kultuře se pěstuje snadno na slunci i v polostínu.

■ *A. formosa* je pravděpodobně nejrozšířenější druh na západě USA, velmi častý v pohoří Sierra Nevada v nadmořských výškách 1 200–3 100 m. Dává přednost vlhkým a polostinným stanovištím v podrostu světlých lesů. Dorůstá 100–120 cm. Květy má výrazně žlutočervené.

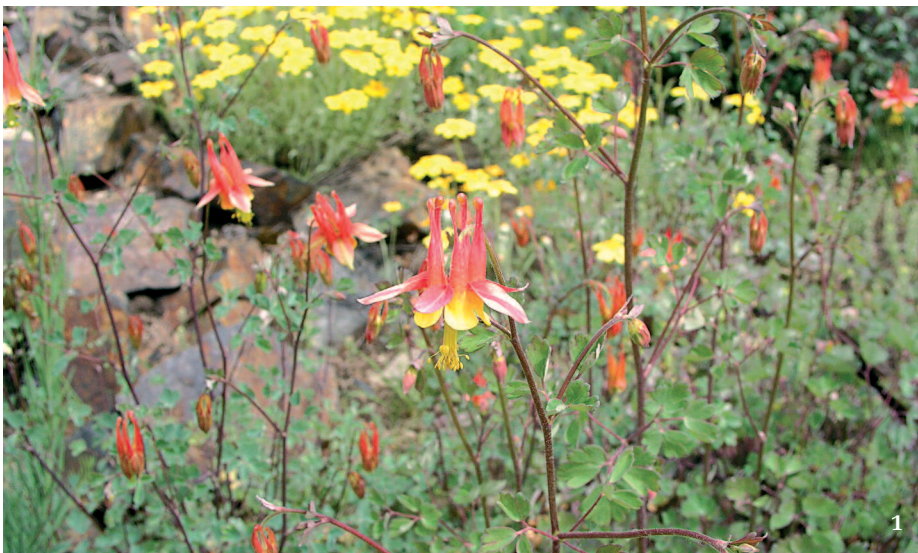
■ *A. formosa* var. *truncata* (syn. *A. truncata*; *A. eximia*, obr. 5) je ve srovnání s nominální varietou o něco drobnější orlíček. Má nápadně dlouhé tyčinky a žlutočervené květy. Roste v jižním Oregonu, Nevadě a Kalifornii, v kultuře není častý.

■ *A. formosa* var. *wawawensis* má květy lososově růžové nebo žluté a dorůstá pouze 35 cm, roste ve Snake River Canyon ve státě Washington.

■ *A. desertorum* (syn. *A. formosa* var. *desertorum*, obr. 1) roste v Arizoně (Coconino County). Má menší, svítivě oranžové květy. Dobře snáší sucho, dlouho kvete. Obývá stanoviště na plném slunci s dobře drenážívanou půdou.

1 Orlíček *Aquilegia desertorum* pěstovaný v Botanické zahradě hl. m. Prahy

2 Detail květu orlíčku *A. elegantula* v Botanické zahradě hl. m. Prahy

3 Orlíček *Aquilegia pubescens* v Inyo National Forest v nadmořské výšce 2 840 m. Sierra Nevada, Kalifornie

4 Orlíček *A. chrysantha* lze poměrně snadno pěstovat v kultuře na slunném stanovišti s velmi dobře drenážívanou půdou. Zimní kryt proti vlhkosti či alpínkový skleník nebývá na vhodném stanovišti nutný (foto z „americké“ skalky Botanické zahrady hl. m. Prahy)

5 *A. formosa* var. *truncata* roste v Yosemite National Park v nadmořské výšce 2 100 m. Sierra Nevada, Kalifornie

6 *A. coerulea* hybr. 'Clematiflora Alba' v Botanické zahradě hl. m. Prahy. Na vzniku skupiny 'Clematiflora' se podílela bezostruhá forma *A. coerulea*

7 Orlíček *A. coerulea* v National Forest San Juan v nadmořské výšce 3 137 m, Colorado. Snímky P. Hanzelky

■ *A. grahamii* je endemit stinných kaňonů východního Utahu. Původně byl považován za růžovou formu *A. scopulorum*. Výška rostlin je 25–60 cm, květy jsou růžově bílé se žlutavým nádechem a nápadně dlouhou ostruhou. Je vhodný do spár či suťovišť na slunci, ale s ne zcela vysychavou půdou.

■ *A. jonesii* lze bezesporu označit jako perlu mezi orlíčky. Obývá exponované vápencové sutě v horách severního Wyomingu a zasahuje až do Kanady. Dorůstá pouze 2,5–10 cm. Květy má jednotlivé, purpu-

rové až temně modré s nápadně žlutými prašníky. Velmi ozdobné jsou i trsy stěsnaných šedomodrých listů. Jeho pěstování není snadné, zejména velmi neochotně nakvétá.

■ *A. laramiensis* je endemit pohoří Laramie Mts. ve Wyomingu. Roste ve světlých jehličnatých lesích do nadmořské výšky kolem 3 000 m. Výška rostlin dosahuje 15–25 cm. Květy jsou drobné, čistě bílé či lehce narůžovělé barvy. Pravděpodobně jde o vysoce samosprašný druh, který se málo kříží. Potomstvo vzešlé z osiva odpovídá rodičovským rostlinám.

■ *A. longissima* obývá Nové Mexiko a západní Texas. Považuje se za spíše krátkověký druh. Nakvétá velkými (až 8 cm dlouhými) žlutými květy s velmi dlouhými ostruhami. Výška rostlin je 40–60 cm. V kultuře je nenáročný, většinou nepotřebuje ochranu proti zimnímu vlhku (na drenážívané půdě). Pěstuje se např. F1 série 'Music' s podstatně většími květy.

■ *A. micrantha* je endemit náhorní plošiny Colorado Plateau, osidluje vlhčí pískovcové štěrby na stěnách kaňonů ve výškách 1 100–1 900 m. Květy jsou drobné, světle modré, krémové nebo bílé. V kultuře není příliš častý.

■ *A. pubescens* (obr. 3) roste v horských oblastech Sierra Nevada ve výškách 1 700 až 4 000 m. Od června do srpna se objevují krémové květy s purpurovým nádechem. Často roste v sousedství *A. formosa*, s níž

se občas přirozeně kříží (přírodní hybridy mají květy krémově bílé, žluté, růžové, popř. levandulové). *A. pubescens* je nižší než *A. formosa*, má ale větší květy.

■ *A. saximontana* roste v suťovištích a alpských oblastech Skalnatých hor v Coloradu. Výška rostlin je pouze 15 cm. S trochou nadsázky vypadá jako trpasličí forma *A. coerulea* s běložlutě modrými květy. V kultuře se pěstuje poměrně dobře, velmi snadno se ale kříží.

■ *A. scopulorum* roste v alpínské tundře a vápencové sutě ve výškách 2 100–3 400 m v Utahu a Nevadě. Květy má modrobílé, listy s modravým nádechem. Pěstování není jednoduché, druh má podobné nároky jako *A. jonesii*, o něco snadněji ale nakvétá. Osivo se nabízí často, ovšem pouze zřídka jde o pravou *A. scopulorum*.

■ *A. shockleyi* je elegantní, 30–50 cm vysoká rostlina se žlutočervenými květy podobnými květům *A. elegantula* a *A. canadensis*. Je blízké příbuzná k *A. formosa*. Roste zejména ve vlhčích oblastech států Nevada a Kalifornie. Pěstuje se zřídka, kultivace je ale poměrně snadná, snáší zastínění či polostín.

Množení a pěstování

Množení osivem je v podstatě jediná reálná cesta množení orlíčků. Problémem spíše bývá získání pravého osiva díky snadné hybridizaci rostlin. Osivo ze sběrů v přírodě je vhodné vysévat na podzim, aby na jaře vzešlo. Do určité míry je možné i opatrné dělení rostlin na jaře. Úspěšnost ale nebývá velká.

Všechny orlíčky na zimu zatahují. Většina severoamerických druhů roste dobře na slunných stanovištích, v dobře drenážívané, ale ne zcela vysychavé půdě. I rostliny v přírodě rostoucí ve stinných podmínkách rostou většinou dobře na slunci. Některé druhy preferují podmínky alpínkového skleníku, kde jsou chráněny před přemírou zimní vlhkosti. K těmto choulostivým druhům patří zejména *A. jonesii* a *A. scopulorum*.

Zahradní kultivary jsou většinou relativně nenáročné na stanoviště, dobře rostou téměř v každé zahradní zemi s dostatkem humusu. Upřednostňují plné slunce a stabilně mírně vlhkou zem, většinou však tolerují i polostinné podmínky a vcelku dobře snášejí i krátkodobý nedostatek vody. V Botanické zahradě hl. m. Prahy nakvétají obvykle v druhé polovině května.